

*Рашко Марковић,
редовни професор Правној факултету у Београду*

ПИТАЊЕ ДРЖАВНОСТИ СРБИЈЕ ТОКОМ ЊЕНОГ УСТАВНОГ РАЗВИТКА

Уставно питање у Србији поставило се онда када је требало прописати како ће се на подручју које је устаничка војска ослободила од туђинске власти новоустановљена стварно највиша власт. А да је то била највиша власт на том подручју види се и по томе што је она то питање доиста и поставила и што је, што писаним, што неписаним правилима понашања установљен друкчији склоп власти од оног који је на том истом подручју постојао пре 1804. У периоду од 1804. до 1813, на подручју на којем је стварно имала највишу моћ заповедања, издавања највиших заповести, нова устаничка власт била је држава. За овај закључак уопште није важно што та држава у времену у којем је постојала, није донела устав у формалном смислу. Но, она је донела писане акте којима је била уређивана уставна област, тј. област вршења највише државне власти, какви су били уставни акти од 1808. или 1811, који су били само одломци једног у то време важећег, делом писаног, делом неписаног устава.

Од 1813, па све до 1878. историјско подручје Србије правно је било лишено националне државне власти; оно је поново било стављено под туђинску османлијску власт, па се зато може узети да се уставно питање Србије у то време није могло постављати мимо уставног питања Турске. Међутим, и у то време, од пада државе првог српског устанка па до формалног стицања независности Србије на Берлинском конгресу, основано се може, будући да је по својој природи то фактичко а не правно питање, поставити и питање државности Србије. И управо је са становишта тог питања у целом поменутом периоду политичке историје Србије могуће разликовати неколико посебних целина. Прва је најкраћа и траје од 1813. до 1817. У то време Србија има статус једне од административно-територијалних јединица у оквиру пространог Турског Царства. Друга почиње 1817. и траје до 1838. У њој Србија има својство аутономне јединице у оквиру Турске са правом на самоорганизовање, најпре фактички освојено, а потом признато највишим султановим правним актом — хатишерифом. Трећа почиње 1838. и траје до 1858. У том временском интервалу Србија има статус јединице декретоване територијалне аутономије, што значи да је лишена права на самоорганизовање. Четврта почиње 1858. и траје до 1878. Србија у то време поступа као стварно суверена држава, она самостално доноси устав по уставотворном поступку прописаном сопственим законом.

Од 1878. до 1818. постоји формално и фактички васпостављена нововековна српска држава. Према свом уставном облику, држава Србија је у том временском раздобљу била уставна монархија, свега неколико сати апсолутна монархија и уставна парламентарна монархија. После првог светског рата, Краљевина Србија престала је да постоји, на тај начин што је сопственом одлуком, заједно с Државом Словенаца, Хрвата и Срба, створила нову унитарну државу — Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца. У току ослободилачког рата и револуције (1941 — 1945) створена је на подручју старе, унитарне државе Југославије, нова федеративна Југославија, у којој је НР Србија постала једна од шест равноправних федералних јединица. Тиме је она, као и осталих пет република, добила специфичну државност федералне јединице, што подразумева право на вршење уставотворне власти, путем које се остварује право федералних јединица на самоорганизовање. Такав положај Република Србија има све до 1971 (у ствари, до 1968), односно 1974, од када постаје

уставноправно неухватљиво шта је Република Србија. Тада је ова република изгубила чак и условну државност федералне јединице. Она је, с гледишта Федерације, поцепана на три подручја од којих се свако у Федерацији једнако исказује. Сам савезни устав, регулишући сва најважнија питања везана за положај аутономних покрајина у уставном систему, ставио је територију Србије на два, у границама савезне уставотворне власти, самостална подручја и на треће које је под старатељством не само Федерације него и аутономних јединица (будући да нема промене републичког устава без сагласности обе покрајинске скупштине). При том се над делом њене територије на којој је установљена једна аутономна покрајина надвила опасност да га неповратно изгуби и да се том територијом прошири страна суседна држава. Србија нема уставне инструменте да то спречи. Али, Република Србија има историјско право, јаче од уставног, на самоодбрану и самозаштиту свог историјског подручја, које је својевремено добровољно собом унела у Југославију, а не које јој је накнадно, по уједињењу у Југославију, припало, па стога, ако то већ не може учинити Федерација, она сама мора уклонити све препреке, укључујући и позитивно уставно уређење, које стоје на путу очувања њене територијалне целокупности, посебно што је, поврх свега, реч о подручју за које су везана најдубља национална осећања српског народа.